

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD :

M. Mackeprang: *Småtræk fra mine nogle yngre dage*

Chr. Maibøll: *En soldatervise fra 1864*

Glimt fra svundne tider

Sønderjydsk månedsskrifts ekspedition : Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev.
Viceskoleinspektør Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

NR. 7

1. JULI 1954

30. ÅRG

Abonnement 3,00 kr. BIBLIOTEK

SMÅTRÆK fra mine nogle yngre dage

af dr. phil. M. Mackeprang

Dette skal ikke være en selvbiografi, ikke en gang indledning til en sådan, men netop som det hedder nogle småtræk, som morer mig og måske også kan more andre.

Lige på skellet mellem Sundeved og Lundtoft herred ligger der — eller rettere sagt — lå der indtil 1920'erne en række storgårde, der i ubrudt kæde strakte sig som en vold fra Nybbølnor ned mod Alssund, og som vist alle oprindelige havde været landsbyer, indtil de blev nedlagt og omdannet til ladegårde. Det var fra syd til nord; Gråsten herregård, Fiskebæk, Grøngrøft, Kiding, Bojskov og for at nå ned til Alssund den oprindelig til grevskab Sandbjerg hørende, men allerede i slutningen af det 18. århundrede udparcellerede Ballegård.

På en af disse gårde, Kiding, så østlig i Felsted sogn, at grænsen mellem Åbenrå og Sønderborg amter fulgte vort østskel, var min far forpagter fra 1865 til sin alt for tidlige død 1895, og der er jeg født 1869 på »de uskyldige børns dag«, som den hedder i almanakken.

Det var ikke blot den største af disse gårde, godt 800 tdr. land, foruden en del skov, som vi ikke havde med at gøre, men det var også den eneste, der var på dansk hånd.

Ligesom de fleste af de andre havde den før 1848 tilhørt hertugen af Augustenborg, var ved oprøret blevet inddraget af den danske stat og af denne solgt til baron O. D. Rosenørn-Lehn, udenrigsminister under ministeriet Estrup.

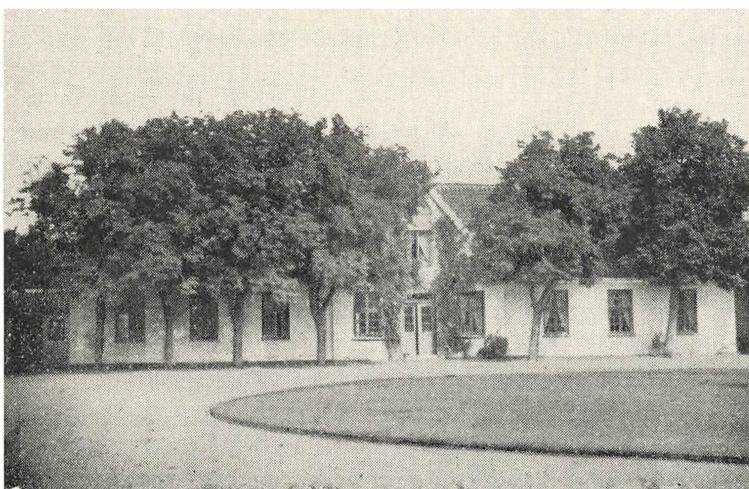
Som minister kunne han jo ikke helt måle sig med folk som Metter-

nich, Bismarck eller D'Israeli, men han var en human og elskværdig godsejer og en god dansk mand.

Medens de andre købere af disse storgårde efter 1864 solgte dem til tyskere, beholdt han både Kiding og Årup ved Åbenrå, som han havde købt sammen med grev Brockenhuus Schack til Gram. Havde disse gårde nu ligget i det gamle land, ville der utvivlsomt have været et intimt selskabeligt samvær mellem deres ejere eller forpagtere, men her var det anderledes. Bortset fra den rare Witzke på Gråsten herregård, der ligesom sin kone var en god dansk alsinger, hos hvem jeg som student har spillet mangan gemytlig l'hombre, var resten tyskere. Bevares, der var ikke fjendskab mellem dem og os, vi havde blot intet med hinanden at gøre. Mine legekammerater som dreng var derfor vore kådners børn og navnlig Kette (Christian), søn af en husmand, hvis lod stødte op mod vore marker.

Som følge deraf blev jeg som dreng tvesproget. Indendørs talte jeg rigsdansk, hvad der var naturligt, da begge mine forældre var fynboer, men udendørs »sondesk« (sundevedsk) både med folkene og mine legekammerater. Jeg husker endnu, hvor stolt jeg blev, da en af dem sagde til mig: »Do er it snutte, do kan snak lisom vi anne«, vist i modsætning til en anden dansk sønderjyds dreng, der var i besøg hos os, men som kun kunne tale rigsdansk. Ak ja, det er nu 70 år siden. I 1881 kom jeg i skole på Sorø, og selv om jeg jo var hjemme i ferierne og regelmæssig holdt sommerferie på Kiding, så længe min bror sad der som forpagter (til 1906), har det jo ikke kunnet undgås, at mit sprog eller rettere mit ordforråd efterhånden er blevet fattigt. Men jeg ved fra bedste kilde, at jeg stadig har bevaret rytmen, og når lejlighed gives, er jeg ikke bange for »at snak«, hvad jeg fik brug for, da jeg efter genforeningen oplevede den store lykke og glæde undertiden at virke i min hjemstavn.

Første gang gik det nu ikke så godt, men skylden var ikke min, og det gav anledning til en af de pudsigste episoder, jeg har oplevet dernede, og som man vist skal være slesviger for rigtigt at forstå. Et par dage efter afstemningen, da jeg opholdt mig i Haderslev, fik jeg brev fra kirkeministeriet med anmodning om at tage til Løgumkloster for at drøfte forskellige forhold med præsten. Nu havde jeg nok flere gange været i »Kloster«, men jeg vidste ikke, hvor præsten boede, og da jeg lykkelig og vel var kommet dertil, hvad der forresten ikke var så nemt, som man troede i København — vejene var jo forfærdelige og bilerne temmelig skrøbelige, — spurgte jeg en arbejdsmand om besked. »Godav, vil Di it sæi mæ, hvo boer æ præst?« Hans svar lød ordret: »De ver æ it, å æ ka it forstå dansk!« Jeg nægter ikke, at jeg i øjeblikket blev så forbløffet, at jeg kun kunne svare: »Da ka Di da nok snak

Det gamle stuehus på Kiding

Fot. fra 1870'erne

et«. Forklaringen er selvfølgelig den, at min mand var en hjemmetysker, der ligesom sine meningsfæller — og af dem var der jo navnlig den gang ikke så helt få i Kloster — var rasende over, at de ikke som ventet havde fået flertal ved afstemningen, men kun 516 tyske stemmer mod 542 danske, uagtet der var tres flere tilreisende sydfra end fra Danmark (170 mod 110).

En anden gang havde jeg mere held med mit »snakken«. Som alt andet var kirkerne jo i en slem tilstand efter krigen, og jeg havde derfor fået ministeriet til at nedsætte en lille kommission, der skulle give de kirker, der ønskede det, gratis vejledning om, hvad der var mest påtrængende. Den bestod foruden af mig, af min gamle ven, kongelig bygningsinspektør Vilhelm Petersen fra Odense, under hvem Nord-slesvig — jeg har aldrig kunnet lide den officielle benævnelse De sønderjydske landsdele — var blevet henlagt, og bygmester Andersen fra Christiansfeld. En af de første kirker, vi kom til, var Vilstrup, sønden for Haderslev. Vi sagde som sædvanlig: »I må gøre det og det«, men fik det svar: »Vi hæ inne pæng«. Hidtil var forhandlingerne foregået på rigsdansk, men rent uvilkårligt slog jeg over i sønderjydsk og replicerede: »Æ hæ alle høe, te I va så arm her i Vilstrup«. Der gik ligesom et forståelsensmil henover menighedsrådets ansigter, og fattigdommen var som blæst bort! Men hver gang det senere kneb, og det var ikke så sjældent, nappede Andersen mig i ærmet og hviskede: »Dokter, dokter, no må Di snak«. Man »taler« jo som bekendt rigsmålet, men »snakker« folkemålet, og det hjalp i reglen godt.

En pudsig lille episode havde vi i Adsbøl, tæt ved mit gamle hjem. Her ejede staten den gang kirken, og det var derfor naturligvis ikke tale om at spare. Tværtimod ville man have hele kirken »standet«, hvad den da også blev nogle år senere; og så ville man have et helt nyt kirkegårdshegn, da det gamle var så sølle, at det ikke kunne holde kreaturer og lignende ude. »Se kuns«, sagde man og pegede på en ged, der fredeligt græssede i et hjørne af kirkegården. Heldigvis var min kone den dag med på turen — vi boede den sommer tæt ved Elisenlund neden for H. P. Hanssens sommerhus Højtoft — og hun hviskede til mig: »Den er tøjret.« Jeg kunde da ikke med et smil lade være med at sige, at det var da en »fejnt dygte gerrbuk«, siden den sådan kunne tøjre sig selv, og fik da det svar: »Nå ja, de er æ deens«. Muligvis lå der bag denne undskyldning en henvisning til den sædvaneret, degnene fra gammel tid havde haft til græsset på kirkegårdene, der jo i fordums dage så anderledes ud end nuomstunder.

Mellem de utallige danske love, der efter genforeningen blev udstrakt til Sønderjylland, var også loven af 10. marts 1918 om bygningsfredning, og sammen med mine kolleger i det særlige bygningssyn — det femmands udvalg, der administrerer loven — var jeg allerede i efteråret 1920 på en rundtur i hele det genvundne land for at afgøre, hvilke bygninger, der burde optages på fredningslisten. Undervejs så vi naturligvis på adskilligt andet end netop huse, og da vi kom forbi Knivbjergtårnet, skulle vi naturligvis også derop, og jeg husker, at jeg sagde sådant noget som, at det var også pokkers, at mine kære landsmænd ikke under den »kaiserlose Zeit« altså fra 1918 til 20 fik et par tyske spartakister til at sprænge det skidt tårn i luften. Under køreturen sad jeg som vejviser altid foran hos chaufføren, en intelligent ung mand fra kongeriget, der var ivrig interesseret i alt det nye, han så. Da vi var kommet godt i gang, hviskede han til mig: »Det er nu det samme hr. doktor, min far er entreprenør, og kan De skaffe mig 2—3000 kr., skal jeg få så meget aerolit, at jeg nok kan få det tårn til at ryge, uden at nogen mennesker kommer til skade«, hvortil jeg jo måtte svare, at nu var det en postgang for sent. Nå, senere er det jo »røget«, og jeg siger intet dertil, hvorimod jeg aldrig har kunnet billige, at monumenterne på Dybbøl og ved Arnkilsøre fik samme skæbne efter befrielsen.

På turen fik jeg forøvrigt et lille indblik i, hvor sørgeligt lidt mange fra kongeriget kendte til forholdene hernede. Da vi var inde i en af de nordligste kirker — jeg tror det var Fjelstrup — siger en af mine kolleger i »synet« til konen, der havde lukket os ind, at nu var hun da glad over, at de igen havde fået dansk gudstjeneste, hvortil hun

meget forbavset svarede, at det havde de jo altid haft; det fik endda være; kirkesproget var jo efterhånden blevet temmelig blandet. Værrer var det, at den samme mand engang spurgte mig, om Gustav Johannsen og H. P. Hanssen havde taget mod — prøjsiske ordner! »Nej«, svarede jeg, »de tog mod prøjsiske fængsler«.

Den for mig personlig ejendommeligste oplevelse var dog besøget på den nydelige lille Skovbølgård i mit fødesogn. Der boede i den tyske tid vor amtsforstander, der forøvrigt, så vidt jeg ved, var en fredssommelig mand, som ikke gjorde mere fortræd, end han var pisket til. Hos ham skulle jeg melde mig, når jeg opholdt mig mere end to til tre dage i mit gamle hjem. I mellemtiden var han død, og en af sønnerne havde overtaget gården. Efter at vi var færdige med de officielle forhandlinger, kunne jeg ikke dy mig for at spørge ham, der godt vidste, hvem og hvorfra jeg var, om det ikke var her i denne stue, hans far havde haft sit kontor. »Nej«, svarede han, men jeg er bombesikker på, at han godt forstod den dybeste grund til mit spørgsmål, at det ikke var simpelt nysgerrighed, men en pæn omskrivning af, »Før var det jer, men nu er det os«, et citat jeg senere i anden sammenhæng skal vende tilbage til.

Vi havde en dansk lærerinde — skoleinstruksen fra 1878, der jo indførte tysk undervisningssprog i en række fag, så vi stort på, og jeg lærte absolut ikke mere tysk, end der krævedes til optagelse på Sorø akademi, hvor det var bestemt, at jeg ligesom min ældre bror skulle gå i skole. I selve nationalitetskampen kunne vi forøvrigt ikke tage aktiv del af den simple grund, at min far, der som nævnt, var fynbo, trods flere forsøg ikke kunne blive tysk undersåt. »Man« må åbenbart have betragtet det som en fare for den prøjsiske stat at slippe en forpagter på så stor en gård »løs«. Meget tidlig erfarede jeg imidlertid i praksis, at der var sådan en kamp. Det skyldtes en lille hund, der for i benene på en gendarm, som kom ridende ind i gården, hvorfor han enten selv skød den eller befalede, at den skulle skydes. Nu var Molly så vist ingen racehund, kun en almindelig lille køter. Men det var *min* hund, og efter den tid har jeg ikke kunnet lide prøjsiske gendarmer og så vidt muligt holdt mig langt fra dem. Det er da også lykkedes mig undtagen to gange, og begge gange spændte mødet meget fredeligt af, selv om jeg første gang ikke var helt glad ved situationen. Det var i 1909, hvor jeg fra Åbenrå var cyklet til Felsted for at se til mine forældres grave, og samtidig fotografere det nydelige lille præsteeunksæde, der nu som så mange andre bl. a. »den lange lade på Kiding« er blevet skæmmet ved at få bliktag i stedet for det gamle stråtag. Næppe var jeg blevet færdig, førend døren gik op, og ud træder i fuld krigs-

maling en prøjsisk gendarm. »Tak skæbne«, tænkte jeg, men bad pænt undskyldte, at jeg uden at spørge om forlov havde fotograferet hans »schönes Haus«. «Tut nichts, aber woher sind Sie?» »Von Apenrade«, svarede jeg omgående, idet jeg absolut ikke følte trang til at fortælle, at jeg var fra hans eget distrikt.

Næste gang foregik mødet eller rettere møderne under meget urbane former. De sønderjydske foreninger havde fået den ide 1914 at udgive en »jubilæumsudgave« af Traps Hertugdømmet Slesvig, der var udkommet i 1864, hvad der dog ikke blev til noget. Heldigvis, thi under de daværende forhold var det hverken blevet hugget eller stukket. Ganske naturligt bad de os på Nationalmuseet om at tage os af kirkerne m. m. Men da jeg nogle år i forvejen havde udgivet min bog om Nordslesvig 1864—1909, der i 1911 ovenikøbet efter H. P. Hanssens forslag var udkommet i tysk oversættelse — nu så længe efter, kan jeg vel nok røbe, at oversætteren var den hjemmetyske, men meget danskvenlige forfatter Schlaikier fra Åbenrå, — og havde derfor fået et lille vink om, at jeg vist gjorde klogest i ikke at vise mig for meget mod nord.

Min gode nu desværre afdøde ven og kollega Chr. Axel Jensen og jeg havde derfor delt landet imellem os, således at han tog Nordslesvig, jeg Sydslesvig, hvor der jo var fred og ingen fare. Selv i Köllertiden kunne bestyrelserne fra de danske foreninger jo ugenert holde møde i Flensborg. En tid lang boede jeg på kroen i Sdr. Brarup i Angel og sad om aftenen og sludrede med folk. Der kom også gendarmen for at få sin »Abendbier«, og han må åbenbart hos værten have forhørt sig om, hvad jeg var for en fisk, og hvad jeg bestilte, thi når vi om morgenen mødtes på landevejen, lød der altid et »Morgen Hr. Doktor«, hvortil jeg naturligvis svarede »Morgen, Hr. Wachtmeister«. Forøvrigt havde engelboerne den gang absolut ikke gendundet deres danske hjerter. Fra de gamle fik jeg jævnlig at vide, at »de Dänentit dat var en schlechte Tit«, medens de unge ikke vidste stort andet om Danmark, end at »Kopenhagen war eine schöne Stadt«, og at danskerne lavede godt smør. Den eneste danskvenlige, jeg traf, var en stout gammel graver i Eidersted, der lige før 64 havde aftjent sin værnepligt ved hestegarden i København, hvorover han stadig var meget stolt. Den eneste uvilje, jeg personlig mødte, var i Humtrup, tæt søndenfor Tønder. Der skulle jeg have nøglen til kirken hos — kromanen, og inden han udleverede den til mig, spurgte han mig, hvorfra jeg var. »Fra Gråsten« svarede jeg, og i en meget brysk tone erklærede han da: »Vi vil inne agitatorer ha her«, til hvilket jeg i god overensstemmelse med sandheden oplyste ham om, at jeg ikke var nogen agitator, men blot ville se kirken. Ellers var folk rare og elskværdige og

havde intet imod at udtale sig om sproglige forhold på stedet. I Rødenæs, det nordligste af frisersognene, hvor de fleste kan alle fire sprog: frisisk, dansk, plattysk og højtysk, sagde læreren ganske uopfordret, at det måtte jo interessere mig som dansk at høre, at dansk mere og mere trængte det frisiske tilbage, men føjede til: »Wir sind alle Deutsche«. I Klægsbøl, det sydligste sogn, hvor flertallet af befolkningen den gang talte dansk, havde jeg en længere sønderjyds snak med kromanden, en ung og intelligent virkende mand, der slog sig ned ved siden af mig; ganske naturligt, da det var midt på dagen, og jeg var den eneste gæst i lokalet. Da han havde bekræftet, hvad jeg i forvejen vidste om sprogforholdene, spurgte jeg ham, hvorledes det nu gik med børnene efter konfirmationen, hvortil han svarede: Ja, æ dreng, di blyve jo mest væ å snak dansk, men manne a æ pighe begynne å snak tysk«. Et forhold, der jo dengang ikke var og navnlig tidligere ikke havde været helt ukendt. Det mest ejendommelige vidnesbyrd om, at sprog og sindelag ikke altid dækker hinanden, fik jeg dog i en passiar med jomfruen på Hotel Sylt i Højer. Hvordan vi kom ind på disse forhold, har jeg forlængst glemt, men jeg husker tydeligt, hvorledes hun udtalte sin misfornøjelse med stedet: »Høwer de er en sær staj, her er dæ nove, dæ snakke tysk og nove, dæ snakke dansk, og nove æ tysk og nove dansk og di ryves og di slås. Nej, da er de møje bæ'r ner i Ladelund, hvor æ æ fra, der snakke vi ål dansk og æ ål tysk«.

Nå, helt havde pigebarnet nu ikke ret, thi ved afstemningen var der dog 24% danske stemmer i Ladelund. Og procenten ville endda være blevet noget højere, ca. 29, hvis afstemningsreglerne ikke havde haft den besynderlige bestemmelse, der gav stemmeret til de i området fødte, men udenfor bosatte. Ingen har hidtil kunnet klare, hvem den egentlig skyldes, antagelig en misforståelse hos fredskonferencens jurister, men så meget kan med sikkerhed siges, at det kun hjalp os i de nordligste og vestligste sogne af første zone, samt Als og Sundeved, hvor vi havde stemmer nok.

Sydligere og da ikke mindst i den »skæve firkant« var den kun til gavn for tyskerne, endsige da i anden zone. For at blive ved Ladelund, blev der således efter Fr. v. Jessens »Håndbog i det slesvigske Spørgsmål II« der kun afgivet 15 st. nordfra mod 106 fra syd. Nå, rent personlig har jeg ikke lov til at skælde ud over denne bestemmelse, da den gav både min i Haderslev fødte hustru og mig ret til at lægge vor lillebitte lod i vægtskålen den 10. februar.

Vi havde hjemme på Kidinge en »svinekonge«, der hed Per. Selve den fine titel er i parentes bemærket vel beslægtet med det udslag af folkeviddet, der havde udnævnt de nu vist helt forsvundne »bossere« (det tyske Burschen) til monarker. En gang før et rigsdagsvalg kom

Per hen til far — »Herren«, som de altid kaldte ham, og sagde: Æ vil sej Herren, til den jæ gang stemme æ å en socialdemokrat«. — Ja, gør du det, Per«, sagde far naturligvis. Men dagen efter valget kom han igen hen til far og erklærede: »Nej, æ stemt alligens å Gustav«. Nu går jeg næppe Pers ære for nær ved at sige, at hans forbindelse med dansk kultur endsige åndsliv ikke var alt for stor, noget der forøvrigt navnlig på den tid, da skoleforeningen lige var begyndt, gjaldt såre mange dansksindede nordslesvigere, især da mellem småkårsfolk. Man var dansk af tradition eller for at sige det på en nogen anden måde af samme selvfølgelige grund som gør, at skoven er grøn om sommeren.

Jeg har taget dette lille træk om Per med for at vise, hvor skarpt nationalitetskampen den gang var. Den skar sig så dybt i befolkningen, at den for de fleste småkårsfolk stillede de sociale spørgsmål i skygge, uagtet der her så vist var nok at tage fat på. Hvert rigsdagsvalg var en national mønstring, og der var under fremmedherredømmet i Nord-slesvig så at sige ikke plads for et tredie parti: Socialdemokrati. Ved valget 1912, det sidste under kejserdømmet, blev der således i den nu genvundne del af Sønderjylland (med undtagelse af Bov sogn, Frøslev og Ubjerg) i alt kun afgivet 1958 socialdemokratiske stemmer, af hvilket de 1117 faldt på byer og flækker, 841 på landsognene. Ja, selv i en kommune med så talrig en arbejderbefolkning som Løjt Kirkeby, var der kun 35 socialdemokratiske stemmer.

Men jeg har også taget Per med for at vise, hvor trofaste småfolk på landet var i national henseende. Tydeligst kommer dette til orde i Slogs herred, hvor der fra gammel tid var adskillige hjemmetyskere. For folk, der kan deres hjemstavnshistorie, behøver jeg blot at nævne et enkelt navn Thies Stenholdt fra Ravsted. De danske stemmer, vi opnåede hernede ved det første valg i 1867, var i 1912 halverede. Men tilbagegangen skyldtes mest bønderne — med hæderlige undtagelser som i Rørkær, Lund, Terkelsbøl, Korup og Fogderup m. m., medens håndværkere og småfolk ikke svigtede. Det ved jeg fra folk, der var kendt dernede, og det fremgår også indirekte af, at der i herredets seks sogne i 1912 kun afgaves 24 socialdemokratiske stemmer. Når der i et jernbaneknudepunkt som Tinglev, hvor der vel har boet adskillige »sølvsnore«, ikke var flere end seks, er forklaringen vel nok den, at de simpelthen var pisket til at stemme tysk, selv »Jens Vejmand« var jo den gang så at sige en »königl. preussischer Beamter«.

Efter genforeningen skiftede billedet meget hurtigt. Forståeligt nok var det just ikke alle mine landsmænd, der var inde i de danske politiske forhold. Jeg mindes således, at en sønderborgsk arbejder et par dage efter festligheden på Dybbøl spurgte mig, om det ikke var sådan,

at man til æ landsting valgte højremænd og til æ folketing valgte venstremænd! »Ja«, svarede jeg, »helt rigtigt er det nu ikke, men noget er der jo om det«, hvorfor jeg — antagelig uden større nytte — gav ham et lille kursus i valgloven.

Nå, de lærte det jo hurtigt. Allerede ved det første valg i september 1920 fik socialdemokratiet 6468 stemmer, ved valget 1935 var det vokset til 17 571, og ved det berømmelige valg i april 1939, hvor tyskerne trods alle deres anstrengelser og alle de kort, de havde på hånden, kun kunne notere en fremgang på $\frac{1}{2}\%$, var dette tal omtrent blevet fordoblet. (31 415)*. Det var derfor ikke hen i vejret, når J. P. Nielsen engang midt i trediverne i en samtale med H. P. Hanssen, med hvem han forøvrigt stod på en meget god fod, kom med den ovenfor anførte ytring: »Før var det jer, — efter sammenhængen bønderne — men nu er det os«. I omtale plejede jeg ofte at kalde J. P. den uslebne diamant, thi usleben og i høj grad bramfri kunne han være i sin tale, men en diamant var han og det endda en diamant af over 100 karat. Af de mange, der efter genforeningen kom herved fra det gamle land, tror jeg ikke, der er nogen, hvem Danmark skylder større tak, end denne en gang så dogmatisk rettroende marxist, der for at citere hans levnedstegning i »Biografisk Leksikon« havde det mål »at gøre socialdemokratiet i Sønderjylland til et folkeparti, til bærer af danskheden side om side med de andre partier«. Før 1920 følte det derimod af de dansksindede mest som tysk. Thi selv om partiet tog skarp afstand fra regeringens politik, var bevægelsen kommet sydfra, og de rigsdagskandidater, det opstillede, var — ligesom vist nok de fleste stedlige førere — tyske.

Da afstemningsfristerne var begyndt at løbe d. 10. jan. 1920, syntes jeg, museet kunne passe sig selv, og søgte og fik derfor orlov, så jeg kunne tage ned og give mine nærmeste landsmænd en håndsrækning. Synderlig gavn tror jeg oprigtig talt ikke, at jeg gjorde, men alene det at være med, var en stor glæde. Mit »hovedkvarter« var Haderslev, og der stod jeg på købmand Dahls trappe på Søndertorv sammen med byens danske borgmester, redaktør Nic. Svendsen, og så de franske alpejægere tage gamle kejser Wilhelms tæt tilslørede statue ned. »Ak, ja,« sagde Svendsen, »for et par år siden fik vi ordre til at skrive en fødselsdagsartikel om hans sønnesøn (eller var det kejserinden) i »Dannevirke«. «Hvilken vending ved Guds førelse«, svarede jeg ihukommende kong Wilhelms telegram til sin gemalinde efter slaget ved Sedan.

---

*) For at kunne sammenlignes med stemmetallet fra 1912 må disse tal divideres med 2 (?), da kvinderne jo nu også havde valgret.

Ellers holdt jeg foredrag, viste lysbilleder og tog en hånd med, hvis nogen havde brug for mig. Som en særlig gunst havde jeg forbeholdt mig at give gråstenerne den sidste olie aftenen før afstemningen. Jeg har altid godt kunnet lide Gråsten. Selv om den i min barndom egentlig kun bestod af Hovedgaden og »Persillegaden«, var det jo vor »staj«, hvor vi regelmæssigt handlede, undtagen når vi skulle have noget rigtigt pænt, så sejlede vi til Flensborg. Og jeg har senere fået respekt for den, da det var den eneste bymæssige bebyggelse — jeg ved ikke, hvad jeg skal kalde den, da den jo hverken er en købstad eller en flække — der hele tiden fra 1864-1920 havde dansk flertal, uagtet den havde *Hannibal auta fratas*, hvilket frit kan oversættes ved »hertugen lige uden for byen«. Ad omveje havde Augustenborgerne nemlig kort efter 1864 generhvervet slottet og herregården, samt Fiskebæk fra den danske ejer og boede i hvert fald senere hen regelmæssigt der om sommeren.

Det var meningen, at jeg skulle have talt sammen med Jakob Petersen, men han var blevet syg, og i stedet for fik jeg som partner — Fritz Clausen! Nå, han var den gang en glad og munter student uden spor af »fører«-tilbøjeligheder, og det gik såmænd rigtig godt. Men iskoldt var det i »Stadt Hamburg«s store sal, og trods al indre varme frøs jeg som en hund, hvorfor jeg efter mødet sagde til en af mine gamle gråstener bekendte »Nå vil æ pinde ha en grog«. — »Tys, tys«, hviskede han, kom ud i æ køchen«. Der var jo nemlig spiritusforbud i de dage, hvad jeg ganske havde glemt.

Nå, det blev vist til mere end én grog ude i køkkenet, i hvert fald var det på de små timer, før jeg i et herrens vejr med storm, regn og sne nåede op til min gamle ven Jørgen Iversen i Svejrup, hvem jeg havde bedt give mig husly, da jeg den næste dag skulle stemme i Tråsbøl. Han var imidlertid gået på aftægt, så det blev hos hans søn nu afdøde Hans Iversen, jeg kom til at sove, og jeg vågnede ved, at hans småpiger, samtidig med at de hejsede danebrog, i vildene sky sang den dengang så populære sang: »Højt, højt hæver vi vor fane, frem gennem striden fører vi vort land«.

Så kom da afstemningsdagen, der for mig stadig står som »dagen« fremfor andre dage i dette bevægede halvår. Trods regn og trods blæst klarede vi os fint i Tråsbøl (188 danske, 8 tyske stemmer), men uagtet min hustru festede i Haderslev, hvor hun hørte hjemme, kunne jeg ikke tænke mig at fejre afstemningen andet steds end i Åbenrå. Der var jo H. P. Hanssen og Folkehjem, der for mig stod som den danske højborg. Der samledes vi, og aldrig skal jeg glemme jublen i den mere end stopfulde sal, da den daværende konstituerede landråd, senere amtmand Kr. Refslund Thomsen, der oplæste afstemningsresultaterne, som

det første eller i hvert fald det første, jeg hørte — forkyndte: Øbenning 43 danske, ingen tyske stemmer. Det var som en fanfare, en optakt til den sejr, vi ventede og vandt.

Noget senere kom jeg også ned til 2. zone, dog ikke som til første zone af egen drift, men efter en anmodning af H. P. Hanssen, der dels mente, at det ville være af interesse for mig som historiker, dels for at jeg kunne være CIS. (den interne kommission) behjælpelig på forskellig måde bl. a. ved at tegne terrænkort over zonegrænsen, altså med markering af enge og moser, hede, skov o. s. v. Det fik jeg imidlertid daværende landinspektør, nu kommitteret i boligministeriet Kaj Hendriksen til at gøre, så det var ganske ufortjent, at den øverstkommanderende, admiral Shephard, roste mig for det smukke kort, jeg kunne aflevere. Hendriksen kom forresten kort efter selv derned, og jeg mindes tydeligt, et besøg han, Paul Verrier og jeg efter anmodning aflagde på Krusågård. Den ejedes den gang af kommercesråd Hübsch (M. Joli, som Verrier kaldte ham) en flensborgsk storkøbmand, der på et stort tysk møde i Flensborg 1913 havde optrådt så hadefuldt mod danskerne, at han efter sigende var kommet på Børsens sorte tavle. Nu var han imidlertid kommet til det resultat, at man burde lade fornuftens stemme overdøve hjertets røst, havde altså stemt dansk. Han var med god grund ret ulykkelig over, at zonegrænsen gik midt gennem gården. »Her ligger det svineri til 200 svin«, som han udtrykte sig, »og dér den darre (mølle), der skal male til de 200 svin«. Som rimeligt var, blev dette da også ændret ved grænseudstikkelsen i marken, og både svineriet og darren kom til Danmark.

Lige så lykkelig jeg havde været i første zone, lige så lidt huede det mig at være i Flensborg. Jeg troede ikke på et for os gunstigt resultat og havde aldrig lagt skjul på mit standpunkt. Hvorledes man så på mig i den stab af danske kontordamer, der var knyttet til kommissionen, eller andre, der flokkedes om dem, fik jeg omgående at vide. Jeg boede på Flensburger Hof, der jo var kommissionens hovedsæde, og da jeg om aftenen kom ind i spisesalen, vinkede Verrier, der sad alene ved et lille bord, mig hen til sig og hviskede på sin pudsige abrupte måde:« Ved du, hvad man siger? Før var der een spion; det var mig, nu er der to, den anden, det er dig«. Nå — spion er jo et stygt ord, og der er såmænd intet for mig at spionere efter. Snarere var det mig, der blev udsat for »kontraspionage«.

I d. m. har jeg og min ven Erik Møller, der var dernede som korrespondent for Berlingske, men så på sagerne lige som jeg, senere hen tit moret os over, hvorledes vi, da jeg engang besøgte ham på Jernbanehotellet, flyttede vore stole midt ud på gulvet og sad og hviskede for ikke at blive beluret. Ak, ja, bølgerne gik jo højt den gang. Lyspunk-

terne dernede var foruden Hendriksen og Verrier en af »de fire store« som vi kaldte dem, den svenske landshøfding von Sydow. Han var ikke blot en meget dygtig embedsmand, men lige som sin nydelige og kloge hustru, der en tid var dernede, en meget elskværdig mand, hvem jeg kom til at stå ret nær. Jeg var således med dem på en køretur til Refshauge, der jo var konstitueret landråd i Haderslev og imponerede dem svært, blev også undertiden indbudt til at spise sammen med dem, men navnlig mindes jeg en bestemt episode. En dag kom der en deputation fra første zone, der ønskede foretræde for kommissionen. Tilfældigvis var von Sydow den eneste, der var hjemme, og han bad mig derfor være med, da det jo kunne dreje sig om spørgsmål, han ikke var inde i. Det, deputationen ønskede at forelægge, var en henstilling om, at første zones sydgrænse måtte blive ført noget mod nord. Det ville nemlig være økonomisk ødelæggende for dem, hvis de blev skilt fra Flensborg, og de bedyrede højt, at det ikke drejede sig om politik, kun om økonomi. Selvom ordet ikke blev nævnt, var det sikkert den berømmelige Tiedjelinie, der lå bag ved, og jeg bad derfor von Sydow om tilladelse til at rette et spørgsmål til deputationen, hvilket bevilligedes. »De herrer«, sagde jeg da på sønderjydske, »har jo erklæret, at det kun drejer sig om økonomi, ikke om politik. Jeg vil derfor bede Dem sige mig, hvor mange dansksindede der er mellem Dem«. Almindelig tavshed og meget hurtigt opbrud, hvorefter von Sydow klukkede og sagde: »Det spørgsmål kunne de ikke lide; »nej ikke helt«, svarede jeg. Overhovedet sluttede jeg mig nærmest til kommissionens svenske embedsmænd, hjalp således sammen med et par nordslesvigske postbude en af dem med at gennemgå de officielle afstemningslister for at få en oversigt over de forskellige kategorier af stemmeberettigede, hvilket havde en historisk og nationalpolitisk betydning, da man derigennem kunne se, hvor mange af de tilrejsende i hvert afstemningsdistrikt, der var kommet henholdsvis fra nord og syd. Kun i byerne, ikke i landsognene var disse nemlig opførte på en særlig liste: liste B. Til gengæld fik jeg lov til at tage en afskrift af oversigten, der kom til nytte ved udarbejdelsen af valgstatistikken i Franz v. Jessens håndbog i det slesvigske spørgsmål.

I modsætning til det hundevejr, vi havde på afstemningsdagen i første zone den 10. febr., var det den fjortende marts, afstemningsdagen i anden zone, fint forårsvejr, som Verrier og jeg bl. a. benyttede til en køretur til Jarlund i Medelby sogn, en af de ikke alt for mange kommuner, hvor vi havde gjort os håb om dansk flertal. Det slog dog ikke til. Vi fik ganske vist 53 stemmer, men tyskerne 65.

CIS's officielle afstemningscentral var på Jernbanehotellet, og der blev jeg om aftenen sendt over med et skemakort, hvorpå jeg skulle

markere resultatet fra de enkelte kommuner, således at dansk flertal skulle være rødt, tysk blå, og hver halve time skulle jeg komme over til kommissionen på Flensburger Hof for at vise dem resultaterne. Da jeg havde gjort turen et par gange, erklærede jeg imidlertid, at nu kom jeg ikke oftere: »Det er blåtsammen«. Vi fik da også kun dansk flertal i tre småkommuner på Før, der før 1864 havde hørt til enklaverne, og som altså havde bevaret Danmark i venlig erindring.

Senere på aftenen da der forelå en foreløbig optælling af valgresultaterne i Flensborg, kom kommissionen over til os, og fra deres besøg har jeg et par småerindringer. Jeg hørte formanden, Sir Charles Marling sige til sine kolleger, at nu kunne man egentlig godt rejse hjem, da det hele var afgjort. Jeg husker tydeligt at generalsekretæren mister Bruce på sit bramfri søofficerdansk — hans hustru var datter af en dansk søofficer — erklærer: »Jeg har sgu aldrig kunnet lide Clausen, men jeg må indrømme, at hans linie var rigtig«. Selv fik jeg en timarkseddel, hvormed det hænger således sammen. Et par dage før afstemningen sagde von Sydow til mig, at vi ville få 40% i Flensborg. Jeg rystede på hovedet«. Nej, vi får kun ca. 25; tallet var naturligvis en slump, men viste sig forøvrigt at være nogenlunde rigtigt. »Skal vi vædde«, sagde von Sydow hvortil jeg svarede, at jeg holdt ikke af at vædde om så vigtig en ting. »Å hvad«, hvis vi nu siger ti mark?, så kan De vel nok gå med hertil«, hvad jeg da gjorde med et smil. Afstemningsdagen kom von Sydow hen til mig og stak mig en timarkseddel (dengang 70 Pf.) med de ord: »De fik jo ret«.

Lidt før midnat spurgte den svenske embedsmand, der fungerede som chef for politiet i Flensborg mig, om jeg ikke ville med på hans natrunde i byen, efter den megen tobaksrøg kunne jeg jo nok trænge til lidt frisk luft. Alt var roligt og fredeligt, antageligvis var der også her spiritusforbud, men da vi ved slaget 12 kom til Søndertorv, begyndte byens klokker at ringe. Det lød så uhyggeligt, at jeg uvilkårligt udbrød: »Nu ringer dødklokkerne for det danske Flensborg«, det Flensborg, jeg havde kendt og beundret som dreng.

Lad mig slutte disse fortællinger fra mine noget yngre dage med en lille historie om en tysker, nemlig min gamle ven Haupt, den første landskonservator, og direktør for mindesmærkernes bevaring i hertugdømmerne, der først døde 1940 kort før sin 94 års fødselsdag. Han var velbevandret i dansk arkitekturhistorie, stod også i personlig forbindelse med flere af de forfattere, der har behandlet dette emne, men hvorledes vi to kom i forbindelse med hinanden, erindrer jeg ikke. Imidlertid må jeg have tiltalt denne allerede den gang ret ældre herre, der stundom kunne være ret bidsk, thi han indbød mig til at besøge sig i hans hjem i Eutin, når jeg engang kom til de kanter. Det gjorde

jeg i 1906, da jeg forgæves søgte at efterspore stamfaderen til min slægt her i landet, der for ca. 300 år siden var sejlet fra Femern til Rødby. Det er altså egentlig os, der har hittet på den nu så meget omtalte »fugleflugtslinie Rødby-Femern«! Undervejs var jeg nogle dage i Eutin, hvor vi naturligvis ikke blot så på og talte om kirker, men også om andre ting. En gang sagde Haupt, der godt vidste, hvorfra jeg var: »Deres landsmænd »daroben«, og så pegede han mod nord, »skulle naturligvis have dansk skolesprog, men de skulle også lære tysk«, hvortil jeg svarede, at som forholdene nu engang lå, kunne det jo være rimeligt nok. »Men«, fortsatte han, »hvis de ikke opførte sig ordentligt, og det ville de jo næppe« — »nej«, svarede jeg, »det ville de sikkert ikke« — »så skulle de »straffes«, men ved De hvorledes? Jo, så skulle de miste deres tyske timer«, hvorefter han tog mig i ærmet og hviskede »Lieber Freund, lieber Freund, ich bin ja selbst Musspreu-se«. Han var så vidt jeg husker fra Nassau, som Prøjsen havde annekteret i 1866.

En soldatervise fra 1864

I Fåborg på lazarettet
der lå en dansk soldat.
Ham havde en østerrigsk jæger
en kugle for panden sat.

I smerter vred han sig såre,
og ånden var næsten væk,
da så man en ynkelig tåre
i øjets døende træk.

Da trådte kong Christian sagte
i smertens-kammeret ind,
de sårede trøst han der bragte,
skønt sorgen blegned hans kind.

Han rakte den døende hånden
og hvisked' så inderlig:
Vær trøstig, min søn, i ånden
Gud løser snart op for dig.

Da mæled soldaten stille:
Min konge, måske De tror,
at tårer fra øjet trille,
fordi jeg fra livet går.

Min smerte vil snarlig forsvinde,
men hvordan vil det så gå

der hjemme min arme kvinde
med fire puslinger små?

Og har du ej andet i sinde,
var kongens værdige ord,
så dø, kammerat kun roligt,
når du har mig sagt, hvor du bor.

Kong Christian greb i sin lomme
og tog sin mindebog frem,
han skrev og sagde så kærlig:
Jeg sørge vil selv for dem.

Og vend nu dit syge hoved
mod korset med håb og tro,
jeg sender din hustru din hilsen,
en fader jeg bliver de små. —

Gud signe den gode konge,
at sådanne skridt han gør,
skønt de må falde ham tunge
bag lazarettets dør.

Hans milde, hans venlige tale
begriber soldaten bedst.
Det kan hans hjerte husvale
langt bedre end nogen præst.

Efter Marie Dorothea Maibøll, født Mathiesen (1851-1936)

ved Christian Maibøll.

EN LØSAGTIG BALLUMPRÆST

Ifølge Otto Fr. Arends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten (1932) levede der 1593-(1604?) en præst i **Ballum**, der hed **Laurits Sørensen**. Man mener, han var søn af en af sognets tidligere præster, Søren Andersen, der nævnes 1584. Arends har sat et spørgsmålstegn ved afgangsåret 1604, og han har heller ingen tidsangivelse for efterfølgeren Jacob Christensen.

Der er således mulighed for, at en hr. **Lauriz** i **Ballum**, der kom »galt af sted« 1621-22, er den samme som hr. Laurits Sørensen. Herom melder Ribershus lensregnskab følgende 1622-23: »Givet mestermanden i Ribe for to kvinder af Ballum at kagestryge for løsagtighed, de haver bedrevet med hr. Lauriz, sognepræst sammesteds, 4 rdl.«

1617 havde Christian IV forordnet, at tredje gang »beligget« kvindfolk uden al nåde skulle straffes »til kaget«¹⁾. Og i den følgende tid rejstes kagpæle eller gabestokke rundt omkring ved tingstederne. 1641 blev der således opsat »4 gaabstokke, som jeg (ridefogden Peder Byrgesen) bekostede både med halsjern og stokke dertil ..., som lokkede kvinder til skulle straffes.« De blev taget i brug med det samme. Lenet betalte nemlig mester **Hans**, rettermanden i **Haderslev**, for 12 kvinder, som han kagestrøg her i lenet ved tingene, som havde forset sig med beliggelse imod forordningen²⁾. Ribes egen bød-del har vel været forhindret.

I sagen fra Ballum er det dog ikke sikkert, de to kvinder har forset sig tre gange. Det, at de havde været i forbindelse med en gejstlig, kan have skærpet straffen, så de ikke slip med en bøde. Præsten er selvfølgelig blevet afsat.

H. K. Kristensen.

¹⁾ Hugo Matthiesen: De kagstrøgne, 67.

²⁾ H. K. Kristensen, Ovtrup Sogn, 84.

SMOVSERI VED BORGMESTERGILDE I HADERSLEV

I 1753 var det kommet kongen for øre, at man i de senere år i Haderslev havde indført den »dårlige skik«, at en ny borgmester ved tiltrædelsen af sit embede måtte give et så anseeligt gæstebud, at omkostningerne hertil løb op på 2-300 mark. Det meddeltes derfor Haderslev magistrat i skrivelse af 8. september 1753, at kongen, da et sådant smovseri var til ingen nytte og vel endog kunne afholde mangen redlig og velegnet mand, hvis han iøvrigt ikke var bemidlet, fra at søge og overtage det kun med mådelige indtægter tillagte borgmesterembede, derfor havde resolveret, at sådanne gæstebud for fremtiden måtte ophøre såvel i Haderslev som i andre af hertugdømmernes byer, hvor de ligeledes måtte have sneget sig ind.

Samtidig fastsattes det, da der ikke i nogen forordning fandtes bestemmelser om hvilket geby, der ville være at betale for introduktionen, og da mangen en vordende borgmester derfor var kommet i vildrede med, hvor meget han skulle betale, at der såvel ved den forestående indsættelse af borgmester Meyland som overhovedet i hertugdømmernes byer for introduktionen af den nyindsatte borgmester skulle betales 20 rigsdaler, og det fastsloges udtrykkeligt, at beløbet skulle betales af borgmesteren selv og ikke af byens kasse.

Den i reskriptet omtalte nye borgmester var den tidligere sagfører Jens Christian Meyland, der blev indsat som borgmester den 28. september 1753, og som døde den 2. juni 1757.

Kilde: Haderslev rådstuearkiv cod. 38, pag. 703.

Olav Christensen.

Graasten Bank A/S
Kontortid 9--12 & 2--4
Lørdag 9--1
GRAASTEN

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.
3 Maaneders Sommerskole.
5 - Vinterskole.
Skoleplan sendes.
Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

**Sønderjydske
Tæppefabrik**

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

**Haslev
Gymnasium**
Kostskole for Drengene
Eksamensret til Mellemskole-, Realkollegium- og Studentereksamen.
Alle Oplysninger ved Højskole- og
vendelse til *Peter Kæstner*
Rektor, Haslev

Bogtryk . Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri
Københavnsgade 8 . Tønder . Telefon 21550

Aktieselskabet
C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

HEJMDAL

Landsdelens Blad

AKTIESELSKABET
NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

GRAM
KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S
Vojens

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, Spirituosa, Køkken-
udstyr,
Trikotage, Herreekvipering

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Restaurant **Graensen**

C. Heiselberg
Krusaa

**Lolland-Falsters
Folketidende**

Stiftets største Blad
Nykøbing F.

MORSØ STØBEGODS

AKTIESELSKABET

N. A. Christensen & Co.
Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

**Graasten
Andelsslagteri**

A. Nielsen & Co. A/S.

Nykøbing Falster

Tegn

abonnement

på

Sønderjydske

månedsskrift

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

HABITTER
skræddersyet efter mål
Thomas Hansen & Søn
Padborg . Telf. 9233